

Tangka

Australia nih zalongmi ram chawlehnak 'free market economy' le rian thiammi riantuantu aa ngeih hna. Australia ram chawleh rumnak hi leitang thilchuak cawnhak le lo thlohnak rian zung ah fakpi in ai hngatmi a si. Seh in thilchuahnak le thilchuah zuarnak zung zong hi an biapi thiamttiam.

Tlangrel tangka hmanmi ah Australian dollar a si. Ramdang tangka tam u kha vanlawngbual le bank tam u ah Australia tangka ah thlen khawh a si. Tangka thlennak ah na passport, asiloah khualtlawnnak catlap pawl kha na hmuhsak hna a herh men ko lai.

Tangka le Bawmhnak

Australia na phak in ni hnihthum ah na riantuanpiaktu asiloah, an autu nih Centrelink ah an kalpi lai i, tangka bawmhnak le bawmhnak dangdang na hmuh khawh naklai na min va pek an in bawmh lai. Na khualtlawnnak catlap tbk. kha na ID caah put na herh lai i na baan kat kha tlingte in chimh an herh lai.

Bank Kong

Australia na phak hnu ni hnihthum chungah na riantuanpiaktu, asiloah, an autu nih bank account ser an in bawmh lai. Bank account sernak caah, na passport, na khualtlawnnak catlap pawl le umnak address tling a herh lai. Ngunkhuai peknak nambar (Tax File Number - TFN) timi kha pek na si lai i, hi nambar hi i ken a herh ve lai. Australian Cozah nih Centrelink hmangin na bank account ah bawmhnak tangka an in pek lai. Rian zung tampi zong nih an riantuantu pawl kha bank account hmangin tangka hlawh an pek ve hna.

Lekthik bank, asiloah, maivan internet bank riantuannak hi Australia ah hman ciomi a si i, bank nih bankcard le theihfian khawhnak nambar (Personal Identification Number - PIN) an in pek lai, bank ah tangka rawn awk, asiloah, chuah awk na duh tikah, theihfawi hmuhsak tu (Automatic Teller Machines - ATMs) timi seh, bank ttengnge, asiloah, supermarket tangka lakchuahnak hman an si.

Na PIN nambar kha aho sin hmanh ah na chim lo ding le mizei hmanh nih a tuak awk an theih lo dingmi a si kha a biapi. Na bank card kha an in firpiak, asiloah, a tlaw sual pingpang ahcun, bank kha phone na chawnh colh hna ding hi a biapi. Bank hi a mizei tangka paoh firpiak le thlau an si lo naklai a himbawm bikmi hmun a si. Na innchung ah tangka chiah le thuh hi forhfiat asi lo.

Tangka Budget Sernak

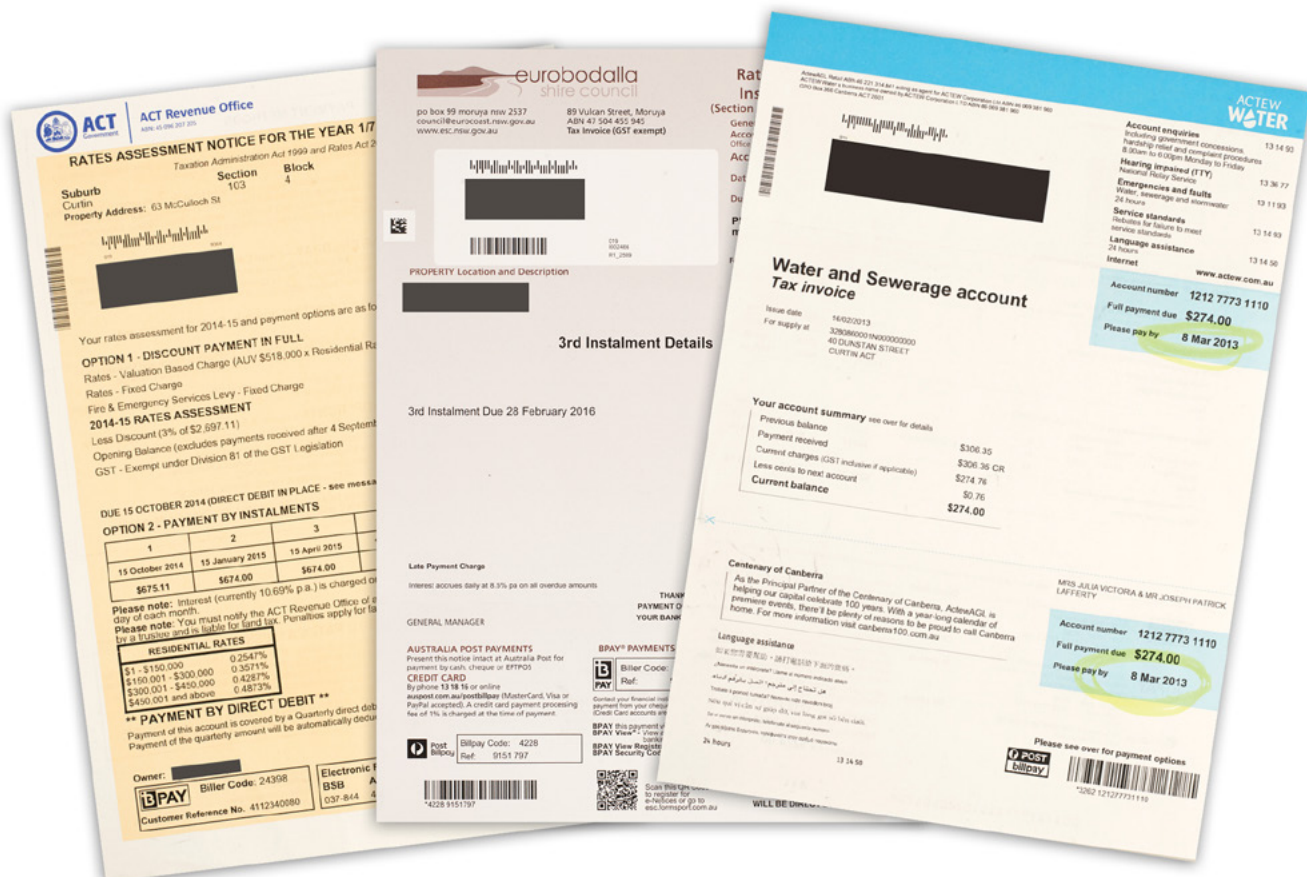
Australia ah khuasak tintuk hi tangka a heu ngaingai. Tangka hmaning budget i ser hi na tangka ngeih zat, na hman khawh ding zat le nai khon khawh dingmi zat hngalhnak caah bawmtu a si lai. Inn hlan man, tirawl man le inn thilri (ti, kas le lekthik mei) man a fak kho i, khua na sakka lio ah cun, na tangka lutmi zat a dihlak ngawt in an hlohpiak ngawt men ko lai. Na pek awk ngunkhuai tangka le bill man dangdang kha a caante ah na pek lengmang ahcun, Australia ah na leiba **cham felfainak credit tuanbia** ttha an tialpiak khawh lai. Leiba cham felfainak credit tuanbia hi mawtaw, asiloah, inn cawknak ('mortgage' an timi) caah tangka tampi cawi a herh i, cu tangka cawi khawhnak ah a herhmi a si.

Na nun dirhmun cungah i hngat in, Australia na phak tikah, cu hlan nan nun i na rak ngeihmi tangka lut zat nak tam deuh, asiloah, tlawm deuh na hmuh men khawh ko i, cu hlan i bill caah tangka na pekmi zat nakin bill caah tangka a heu deuh kho rih fawn. Zei si khom ah, voi dang i tangka na hman tawn ning kha na remhthat a herh men lai caah, na dirhmun he ai tlakning in budget na ser a hau kho ko. Budget sernak caah zulh awk a thami ziaza thenkhat cu hihi an si:

- na tangka lut le a chuak kha zuldawi peng law budget ah tial hna. Na herhmi thil kha hngal hna law, a cawknak caah tangka kengkawi ziar ko rih
- thil na cawknak man tialmi ca pawl kha i chiah hna law, tangka na hmaning kha na hngal lai
- bank halmi tangka na hrial khawh naklai bank account zulhphung kha zul hna
- tangka cawi le a cawinak Tangka cawinak kat hman kha hrial, na tangka luhning kel kha i fiang law, ka cham khawh than hrimhrim ko lai na ti tiang tangka cawi hrial
- vukvek tiah thlumthlam lo in thil va cawk cutmat hrial
- mobile phone le internet hman hi a man a tam ngai khawh caah, semrialte le ralingte in hman
- na tangka umkalning a hmaan khawh naklai telephone, asiloah, internet banking hman.

Bill Tangka Peknak

Kampani pawl nih na hmanmi telephone man, lekthik mei man le ti man kha a caan hmaante in bill catial an in kuat lai i, ni an khiahmi chung ah pek hrim awk a si lai. A caante ah bill man pek hi a biapi, cuti pek lo ahcun, company nih telephone chawhnak, ti le mei an in phihkanh ko lai, asiloah, bill man pek tlai man an in lak lai. Bill man tangka va chanhnak hi carek zung, company zung ah a minung in va kal, asiloah, telephone cung, asiloah, internet banking in va pek khawh an si. Inn nai thial tikah, ti le mei, telephone tbk. an in bunhpiakmi kha na phoihta a herh, na innthar ah mah cu pawl cu na bunhter hna a herh fawn.

Dawr Ah Thil Cawknak

Australia ah cun thil man i det hi hman lomi a si. Dawr ah a man khiahmi zat he thilthar an phozar hna i, a man khiahmi zat in cawk a si. A caancaan ah cun, thil tampi, thil man fak (mawtaw tbk) cawk tikah, a man va det hi pompiak khawhmi a si ve ko. A ka kip in thil tenek zuartu pawl nih a caancaan ah cun, thil tampi cawk tikah, a man an tthumhpiak tawn hna, kut cung tangka humh in thil phun khat nak tam cawk ahcun, cuticun man an tthumh.

Dawr i thil cawk tikah, Australia ah cun cawtu minung, arritlang in an i tlar tawn. A caancaan ah cun, seh ah thil cawk nakding nambar vai lak a si i, mah le nambar an vun auh kha hngah a si. Australia ah cun, arritlang i ai tlarminung va tilnam kha puarhran ttottal le buainak ser ah an ruah lai.

Tirawl

Khuapi le khua ngan deuh paoh ah cun, tirawl, hnipuan le nifa herhmi thilri va cawknak dawr a phunphun an um di. Khuapi dihlak ngawt i supermarket dawr ngan ah vawleicung ram tampi in a rami tirawl cawk khawh an si. Khualipi timi capital khua pawl tam u ah cun, thingthei tharhlam, tisik anhnah, sa, arva phun sa le ngasa cawk khawhnak market dawr an um di. Market dawr ah hin, a tlangpi in thil man a din deuh.

Mahte nih inn ah rawl chumhchuan i ei hi tangka a tlo bik zungzal ko. Australia ah cun rawldawr i va ei kha a man a tam. Khuapi pawl ah cun vawleicung kakip in a rami rawl a phunphun zuarnak rawldawr le lakphak dawr an um. Vun i lak i vun ei duak awk rawl phun, ei supsap le cawk i hmundang ah va ei ding phun in cawkmi rawl phun an um fawn.

Hnipuan

Australia ram i a ummi nih cun, anmah duhmi phun hnipuan ze i bantuk phun paoh, khapkhen um lo in i hruk a si. Nitlak ram pawl hnipuan hrukning hi hman bikmi a si. Na biaknak, asiloah, na nunphung ah a ttha timi hnipuan i hruk aih kha nangmah duhthim khawhmi a si.

Hnipuan le kedan man hi an chiatthat, a thitning ruam-am le brand min cungah a ummi a si. Hnipuan le kedan hi mah le umnak sang hmun tampi ah cawk khawh an si i, deparment store timi dawr ngan pipi le dawr hme deuh pawl tbk. ah cawk khawh an si. Mihar bawmtu phu ngan pipi thenkhat nih hrukcia hnipuan thlianghlim le kedan, man niam deuh in cawknak dawr an ngeih hna. Hnipuan dawr ah hin, kai rem maw rem lo tiah thilpuan va hneksaknak khaan an um tawn.

Sianginn tam u nih sianginn thuam an ngeih i, cuka sianginn lila, asiloah, sianginn thuam theng a zuartu dawr ah va cawk khawh a si. Sianghrumrun (primary sianginn) tam u ah cun, hna an tlakpimi luchin a um i, sianghngakchia nih tual i lente an i celh tikah, cu luchin cu, an i ching himhrim a herh. Hihi a ruang a um, Australia ah cun nika lin hi a fah ngai caah, vawleicung ramdang tampi nakin hmaivun le takvun kangh le nak a fawi deuhnak ram a si.

Hi ka a lonnak cahmai hi cu nganh ta hramhrammi a si

Australian Government
Department of Social Services

Mipeem Caah Tuantu Ramkip Huap Phu nih
Australian Cozah Zatlant Bawmhnaak Phu
ai-awh in a cawnpiak hna

